

मन आणि मेंदू

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. १४-०४-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

‘माणूस जिवंत असतो शरीराने, पण जगतो मात्र मनाने’. या वाक्याचा तुम्ही कधीतरी विचार केला आहे का? बहुदा नसणारच. मग आता करा. जर मनच शरीरातून काढून टाकलं तर काय होईल? शरीर तत्काळ जमिनीवर ढासळेल. कोमात गेल्यासारखी त्याची अवस्था होईल. मेंदूसहित संपूर्ण शरीर जिवंत असलं तरी कोणताही प्रतिसाद मिळणार नाही. या अवस्थेत मेंदू सुस्थितीत असूनही त्याला कोणत्याही जाणवा होणार नाहीत आणि मेंदू प्रतिसादही देणार नाही. याचाच अर्थ जाणवा मनाला होतात आणि मेंदूमार्फत मनच प्रतिसाद देतं. जर जड मेंदूला कॉम्प्युटरचं हार्डवेअर मानलं, तर कल्पकता हे सॉफ्टवेअर आणि निर्मिती हा आऊटपुट मानावा लागेल. याचाच अर्थ जसा कॉम्प्युटर ऑपरेटर कॉम्प्युटर पेक्षा वेगळा असतो, तसंच मन देखील मेंदूपेक्षा वेगळं असलं पाहिजे. शरीरावर तीव्र आघात झाला, एखादा भाग कापला गेला किंवा एखाद्या असह्य रोगाने ग्रासलं तर काय होईल? जेवढ्या प्रमाणात शारीरिक यातना होतील, तेवढ्याच प्रमाणात मानसिक क्लेश होतील. याचाच अर्थ दुखतं शरीराला, पण दुःख होतं मनाला. शरीराला कुठेही दुखलं तरी मनाला दुःख होतं तेही दुखण्याच्या तीव्रतेनुसार. जर का पडल्यामुळे पायाला फ्रॅक्चर झालं, तर त्याच्या तीव्र वेदनांनी ‘आई गं’ म्हणून मन कळवळेल. त्या वेदना असह्य झाल्यामुळे मन विव्हाळेल, तळमळेल, कदाचित रडूही येईल. याचाच अर्थ शरीराशी संलग्न असलेल्या मनाला शारीरिक यातना सहन होत नाहीत. केवळ कवटीलाच बधीर केलं आणि कवटी कापली तर बधिरतेच्या औषधामुळे कवटीला दुखणार नाही. मेंदूची मात्र तऱ्हाच वेगळी आहे. त्याला बधीर करण्याची गरजही नसते. कारण जरी मेंदूला बधीर न करता त्याचं ऑपरेशन केलं, त्याला कापलं, टोचलं, टाके घालून शिवलं तरी त्याला दुखत नाही. आपण पाहिलंच आहे की शरीराच्या कोणत्याही भागाला दुखापत झाली आणि दुखू लागलं की मनाला दुःख होतं. ‘दुःख’ हा मनाचा गुणधर्म आहे मेंदूला दुखतच नाही तर मनाला दुःख कुठून होणार? जर मेंदूच्या ठिकाणी दुःख होत नाही, तर मेंदूत मनच नाही की काय? अशी दाट शंका निर्माण होते. या सदरात मनाच्या शोधातच आपल्याला निघायचं आहे.